

פרופ' משה זילברשטיין ז"ל

בפתח החוברת הננו מודיעים בצער רב על פטירתו של פרופ' משה זילברשטיין ז"ל. פרופ' זילברשטיין היה חבר המערכת המייעצת שלנו, וממש עד לאחרונה היה מעורב בדיונים ובשיקול הדעת לגבי מדיניותו של כתב העת וכיוונו. הקשר איתו היה אינטנסיבי, ולמרות קשייו הוא ניהל עימנו שיחות רבות ממיטת חוליו. זכינו תמיד בגישתו האוהדת והתומכת, ובהצעותיו כאיש עתיר ניסיון וידע. פרופ' זילברשטיין משאיר אחריו חלל ריק שיהיה קשה לנו למלאו. תנחומינו נשלחו למשפחתו, עם הבעת הוקרה והערכה על פועלו ותרומתו לשדה החינוך. יהי זכרו ברוך ושמור עימנו.

פרופ' יעקב רנד
יושב ראש המערכת

דבר העורך

גיליון זה המוגש לכם, הקוראים, הוא גיליון ייחודי שדן כולו באלמות במערכת החינוך – בגן ובבית הספר. מדובר בתופעה קשה ומסוכנת שפוגעת חמורות בביטחון האישי של ילדים, בני נוער וצוותי חינוך. בעבר פרסמנו ב"מפגש" כמה וכמה מאמרים בנושא, והפעם אנו מייחדים גיליון שלם לתחום כאוב זה.

אף אני מצאתי את עצמי בשנים האחרונות עוסק לדאבוני באופן נרחב בנושא זה: בשיעוריי במכללת בית ברל, העוסקת בהכשרת מורים, הסטודנטים שואלים שוב ושוב אם יוכלו לספק ביטחון לתלמידיהם, ואם יחווה הם עצמם בטוחים ומוגנים. הם תוהים אם יהיו מסוגלים ללמד ולחנך או שמא יעסקו בעיקר בטיפול בכיתות אלימות ובריסון בעיות משמעת והתנהגות. הדברים מגיעים אף לידי התלבטות בנוגע לבחירתם המקצועית, לנוכח שחיקתם הצפויה והספקות לגבי יכולתם להתמיד כמורים.

מן התיאורים המגיעים מזמן לזמן מבתי הספר מצטיירת לא פעם תמונה של חוסר אונים חינוכי. ההתמודדויות עם תופעת האלימות חלקיות ולא עקביות, ונעשות ללא אבחון של ממש וללא ראייה מקיפה ותכנון ארוך-טווח.

גם בעבודתי כפסיכולוג קליני עולות עדויות קשות ומדאיגות של נפגעים, המעידות על השלכותיה החמורות של ההיחשפות לאלימות מבחינת היקף רישומה הנפשי והשפעתה על הביטחון והאמון הקיומיים לאורך זמן. חותמה של ההתעללות ניכר שנים רבות לאחר שפסקה.

בחרתי להביא לפניכם, כדוגמה, מסיפוריהם של שלושה נפגעים בגילים שונים. הסיפור האחד הוא של ילד בגיל בית הספר היסודי שסירב ללכת לבית הספר. הוא תיאר אירועי הכאה חוזרים, השחתת רכוש לא מרוסנת ותחושות הולכות ומתגברות של חוסר הגנה, חרדה מבית הספר, סיטי לילה ואף מחשבות אובדניות. הדברים מצאו את פתרונם רק לאחר שנעשה שינוי מהותי ויסודי בהתנהלות הבית-ספרית.

סיפור אחר הוא של נער בגיל העשרה שנחשף להתעללויות פיזיות ומילוליות מתמשכות שגרמו לאובדן בטחונו החברתי ועוררו תחושות של כעס, חרדה וחוסר ישע, עם ביטויים גופניים של פחדים וחוסר אמון באדם ובעולם. התמונה נראתה כתמונה פוסט-טראומטית, וההתמודדות עימה הצריכה שימוש בכלים המיועדים למצבי טראומה לשם הרגעה, הכלה, הקלה וחיזוק.

הדוגמה השלישית מספרת על אדם מבוגר בשנות הארבעים לחייו, שהעלה בטיפול, בין היתר, את זכרונות ההתעללות מתקופת ההתבגרות שלו. הוא תיאר בכאב את השפעתה השלילית של האלימות על בטחונו העצמי בחייו הבוגרים, ואת פגיעתה ביכולתו האסרטיבית לקדם את עצמו. במיוחד בלטו מתח ומצוקה רבים בדיאלוג עם סמכויות ובאירועים כוחניים.

המחקר העדכני¹ מאשש עדויות אלה, ומתאר תופעות פוסט-טראומטיות, רצונות אובדניים ופגיעה מתמשכת בבריאות הנפשית ברמות שונות (אם כי לא אצל כל הנפגעים, כמובן, ולא בכל מקרה ומצב). אין ספק – האלימות במערכת החינוך היא תופעה שגלום בה סיכון ממשי ומוכח לילדים, לבני נוער ולצוותי חינוך. מסגרת שאמורה להיות מגינה ובטוחה נהפכה למסוכנת ומסכנת.

המערכת מודה לכל הכותבים והתורמים לגיליון מיוחד זה על ההשקעה הרבה והמידע המגוון, ובמיוחד לעורכים האורחים: **פרופ' רמי בנבנישתי וד"ר מונא חורי-כסאברי** מקבוצת המחקר "בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער", בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, האוניברסיטה העברית בירושלים; **פרופ' רון אבי אסטור** מבתי הספר לחינוך ולעבודה סוציאלית באוניברסיטת דרום קליפורניה (USC), לוס אנג'לס. פרופ' בנבנישתי הוא חבר המערכת המייעצת שלנו, ומן החוקרים המובילים בארץ ובעולם בתחום האלימות בבית הספר.

נושאי המאמרים וסקירת ספר מקיף ועדכני העוסק באלימות בבית הספר יפורטו על ידי העורכים האורחים.

1 Smokowski, P.R., & Kopasz, K.H. (2005). Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children & Schools*, 27(2), 101-110.
Young, S. K., Yun-Joo, K., & Leventhal, B. (2005). School bullying and suicidal risk in Korean middle school students. *Pediatrics*, 115(2), 357-363.
Flannery, D.J., Wester, K.L., & Singer, M.I. (2004). Impact of exposure to violence in school on child and adolescent mental health and behavior. *Journal of Community Psychology*, 32(5), 559-573.

בהזדמנות זו אני מברך את פרופ' רמי בנבנישתי ופרופ' רון אבי אסטור על הוצאת ספרם *School violence in context: Culture, neighborhood, family, school and gender* ("אלימות בית-ספרית בהקשריה: תרבות, שכונה, משפחה, בית ספר ומגדר"), בהוצאת אוקספורד, 2005.

הספר ממקם את תופעת האלימות במערכת החינוך בהקשריה השונים – התרבותיים, החברתיים, הבית-ספריים והאישיים. המחברים מציגים מודל אקולוגי של אלימות במערכת החינוך, ובו חנים היבטים רבים שלו בעזרת הנתונים שאספו בסדרה של מחקרים רחבי-היקף בישראל. המחברים גם משווים את הממצאים לאלה שהתקבלו במחקרים אחרים בעולם, ומציעים תובנות באשר למשותף ולשונה בין מערכות חינוך במקומות שונים בעולם. הספר מציג ממצאים על היבטים רבים של אלימות, ומנתח את משמעותם לגבי התיאוריה, המדיניות וההתערבות.

הספר זכה בביקורת מדעיות חיוביות, ולאחרונה זכה בפרס של:

Honorable mention in The Society of General Psychology (APA Division One) 2006, William James Book Award for the outstanding volume in general psychology across specialty areas.

אנו נסקור ספר זה באחד הגליונות הקרובים.

בסיום גיליון זה מובאת סקירה שכתבתי על ספרה של יוליה מירסקי **ישראלים – סיפורי הגירה**, שמסכם חקירה נרטיבית מעניינת על השפעתה של ההגירה על ההתפתחות הנפשית והמשפחתית של מהגרים, על קליטתם החברתית ועל זהותם. אני מאחל לקוראינו קריאה מעשירה ומלמדת.

ד"ר אמיתי המנחם

העורך הראשי

קול קורא לפרסום מאמרים בגיליון מיוחד של

מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית בנושא:

חומרים פסיכואקטיביים, סמים ואלכוהול, והימורים בקרב ילדים ובני נוער

אנו מזמינים את קהל הקוראים והכותבים לשלוח מאמרים עיוניים, מחקרים עדכניים ומאמרים העוסקים בתוכניות מניעה וטיפול בנושא, עם דגש בהערכת התוכניות. יתקבלו להערכה גם מאמרים העוסקים בהיבטים הקהילתיים ובמדיניות החברתית בתחום.

לקבלת מידע נוסף יש לפנות לעורך-האורח של גיליון מיוחד זה:

פרופ' מאיר טייכמן, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב 69978
טל' 03-6407325, דוא"ל teichma@post.tau.ac.il

את המאמרים יש לשלוח בשלושה העתקים על-פי ההנחיות למחברים המתפרסמות בכתב העת. במקביל יש להעביר את המאמר בדואר אלקטרוני לפרופ' מאיר טייכמן.

מאמרים ניתן לשלוח גם למערכת כתב העת: מרים גילת, דוא"ל mgilat@efshar.org.il
מועד אחרון להגשת המאמרים: 30.12.2006. הגיליון המיוחד יפורסם בשנת 2007.

